

ЗАЗДРІСНІСТЬ І СТИЛІ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

ENVY AND INTERPERSONAL RELATIONSHIP STYLES IN MEN AND WOMEN

Заздрісність та стилі міжособистісних стосунків можуть виявлятися по-різному у чоловіків та жінок. Варто зазначити, що заздрісність – це емоційна реакція на успіх, досягнення або володіння іншою особою.

Так, у чоловіків заздрісність частіше за все пов'язується з почуттям загрози їхньому соціальному статусу, силі або ж контролю. Це може знаходити свій вияв у агресивній поведінці, конкуренції з іншими чоловіками або намаганнями домінувати над партнером. Чоловіки також можуть виявляти заздрісність і через невпевненість у своїй привабливості або здатності привернути увагу партнера.

У жінок заздрісність часто пов'язана з почуттям загрози їхньому емоційному зв'язку або емоційній безпеці у стосунках. Вони, своєю чергою, можуть виявляти підозрливість, контролювати поведінку партнера або порівнювати себе з іншими жінками. Також заздрісність може виявлятися через невпевненість у своїй привабливості або здатності утримати партнера.

У статті авторами зазначено, що проблематика заздрісності в міжособистісній взаємодії суб'єктів відноситься до числа тих, які відносно недавно зайняли провідну позицію в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів. Стиль міжособистісних стосунків може відрізнятися у чоловіків та жінок. Чоловіки частіше проявляють більш агресивний стиль, що спрямований на досягнення своїх цілей і забезпечення своєї незалежності. Жінки, натомість, проявляють більш емоційний стиль, спрямований на підтримку та збереження стосунків.

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки проявів заздрісності у міжособистісних стосунках чоловіків та жінок.

У висновках авторами вказано, що, окрім підозрливості, яка властива і заздрісним чоловікам, і заздрісним жінкам, заздрість виявляє себе і в інших аспектах міжособистісних стосунків, де спостерігається чітка гендерна специфіка. Так, заздрісні чоловіки у стосунках з іншими

частіше виявляють агресивність, а заздрісним жінкам властиво підкорюватися іншим.

Ключові слова: заздрість, заздрісність, міжособистісні стосунки, гендерні особливості.

Envy and interpersonal styles can manifest differently in men and women. It is worth noting that envy is an emotional reaction to the success, achievement or possession of another person.

Thus, in men, envy is most often associated with a sense of threat to their social status, power, or control. This can be manifested in aggressive behavior, competition with other men or attempts to dominate a partner. Men can also show jealousy due to insecurity in their attractiveness or ability to attract the attention of a partner.

In women, envy is often associated with a sense of threat to their emotional connection or emotional security in the relationship. They, in turn, may show suspicion, control their partner's behavior or compare themselves with other women. Envy can also be manifested due to insecurity in one's attractiveness or ability to keep a partner.

In the article, the authors stated that the problem of envy in the interpersonal interaction of subjects is among those that relatively recently took a leading position in the research of domestic and foreign psychologists. The style of interpersonal relationships can be different for men and women. Men often show a more aggressive style aimed at achieving their goals and ensuring their independence. Women, on the other hand, show a more emotional style aimed at maintaining and preserving relationships.

The purpose of the study is to identify the specifics of the manifestations of envy in the interpersonal relationships of men and women.

In the conclusions of the authors, it is indicated that in addition to suspicion, which is characteristic of both envious men and envious women, envy also manifests itself in other aspects of interpersonal relationships, where clear gender specificity is observed. Thus, envious men are more likely to be aggressive in their relationships with others, and envious women tend to obey others.

Key words: envy, jealousy, interpersonal relations, gender characteristics.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.51.35>

Католик Г.В.

д.психол.н., професор,
професор кафедри практичної
психології
Інститут управління, психології
та безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Нечитайло І.С.

д.соціол.н., професор,
професор кафедри соціології
та психології
факультету № 6
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Вступ. Фріц Хайдер у передмові до своєї відомої книги «Психологія міжособистісних стосунків» пише, що термін «міжособистісні стосунки» означає стосунки між декількома, як правило, двома людьми. Те, як одна людина думає і відчуває іншу людину, як вона сприймає її і що вона з нею робить, що вона очікує, щоб вона зробила або подумала, як вона реагує на дії іншої людини тощо [6]. Автор зазначає, що ці інтуїтивно зрозумілі та «очевидні» людські стосунки можуть бути такими ж складними та психологічно значущими, як і більш глибокі та дивні явища [6].

Проблематика заздрості в міжособистісній взаємодії суб'єктів відноситься до числа тих, які відносно недавно зайняли провідну позицію в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів. Останніми роками активізувалися зусилля психологів у вивченні цього феномену.

Ван де Вен зазначає, що особливе місце у системі стосунків особистості належить ставленню до свого успіху й успіху іншого. Автор пише, що заздрість може бути пов'язана і з професійною діяльністю, із суспільними явищами і соціальною поведінкою, з матері-

альним достатком, а також з низькою самооцінкою [9, с. 337].

Цікавою є точка зору науковців, які досліджують феномени, пов'язані з рівнем нарцисизму: незадоволеність потреб у повазі та любові з боку інших, що сприяє розчаруванню таких людей в їхньому оточенні та у собі, і, відповідно, є суттєвою підставою для виникнення заздрощів [1, с. 147]. Заздрість виникає всюди, де є соціальне порівняння. Інтерес викликає характер ґендерних особливостей цих взаємозв'язків, який заснований насамперед на суперечливості суб'єктивних і об'єктивних оцінок схильності до заздрості чоловіків і жінок [2, с. 551].

Таким чином, роль феномену заздрості, зокрема, в міжособистісних стосунках, безсумнівно, вимагає дослідження.

Мета дослідження – виявити специфіку проявів заздрісності у міжособистісних стосунках чоловіків та жінок. **Завдання** – емпіричним шляхом визначити ґендерні особливості взаємозв'язків заздрісності зі стилями міжособистісних стосунків.

У дослідженні було використано такі **методи**:

– *шкала диспозиційної заздрості* (К. Муздибаєв), яка складається з 15 суджень (5 з них – «пустишки»). Тобто робоча шкала складається з десяти суджень. Відповіді надаються за семибальною шкалою: 7 – повністю згоден, 4 – правильно щось середнє, 1 – зовсім не згоден. У трьох судженнях використано зворотню шкалу, тобто повна згода означає низьку заздрісність. Загальний бал за шкалою обчислюється шляхом сумування відповідей. Величина шкали коливається від 1 до 70 балів;

– *опитувальник «Уявлення про заздрість і її самооцінка»* (Т.В. Бескова). Питання методики спрямовані на самооцінку заздрості та очікування заздрості з боку оточуючих за сімнадцятьма предметними сферами, віднесеними до фізичного, соціального, матеріального, професійного, інтелектуального, психологічного, міжособистісного, сімейного і дозвільного статусів іншого. Методика дозволяє отримувати як показники за сферами, так і інтегральні показники;

– *методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі*.

Методика призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе і ідеальне «Я», а також для вивчення взаємин у малих групах. За допомогою такої методики виявляється переважаючий тип відношення до людей у самооцінці та взаємооцінці. У дослідженні міжособистісних стосунків найчастіше виділяються два чинники: домінування-підпорядкування і дружлюбність-агресивність. Саме ці чинники визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття.

Для математико-статистичного аналізу було застосовано t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок та коефіцієнт кореляції Пірсона.

Емпірична вибірка складалася зі 184 досліджуваних віком 28–42 роки, чоловіків – 90 осіб, жінок – 94 особи.

На першому етапі дослідження було проведено порівняльний аналіз ґендерних особливостей диспозиційної заздрісності чоловіків і жінок та їх схильності до заздрості до предметних сфер із застосуванням критерія Стьюдента.

За результатами дослідження видалося можливим констатувати, що відмінностей між усередненими показниками диспозиційної заздрісності у чоловіків і жінок не виявлено ($t = 0,45, p > 0,05$).

Порівняння середніх балів заздрості за виділеними сімнадцятьма предметними сферами показало, що лише за однією з них рівень інтенсивності заздрості жінок статистично перевищує рівень заздрості у чоловіків. Цим предметом виступає зовнішня привабливість ($t = 2,09, p < 0,05$).

На другому етапі дослідження були вивчені взаємозв'язки між стилями міжособистісної взаємодії та двома характеристиками заздрісності: диспозиційною заздрісністю і очікуванням заздрості з боку оточуючих. Натепер є актуальною необхідність аналізу феномену заздрості у зв'язку з широким розповсюдженням і дивовижною живучістю заздрості як значимого компонента міжособистісних стосунків [4, с. 20].

Щоб правильно зрозуміти і проінтерпретувати соціальний феномен заздрості, необхідно враховувати специфіку міжособистісної взаємодії.

Результати дослідження взаємозв'язків диспозиційної заздрості та очікування заздрості з боку інших людей до себе зі стилями міжособистісної взаємодії наведено в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1
Взаємозв'язки стилів міжособистісної взаємодії з диспозиційною заздрісністю у чоловіків та жінок

Стилі міжособистісних стосунків	Диспозиційна заздрісність	
	чоловіки	жінки
Авторитарний	0,097	-0,007
Егоїстичний	0,102	-0,038
Агресивний	0,231*	0,116
Підозрілий	0,284**	0,308**
Підкорюваний	0,196	0,233*
Залежний	0,137	0,115
Доброзичливий	0,086	-0,028
Альтруїстичний	0,027	-0,032
Домінування	0,196	-0,241*
Доброзичливість	-0,063	-0,058

Примітки: * – рівень значущості 0,05; ** – рівень значущості 0,01

У групі чоловіків зафіксовано такі взаємозв'язки між стилями міжособистісної взаємодії та рівнем диспозиційної заздрісності.

За стилем «авторитарний» – 0,097; за стилем «егоїстичний» – 0,102; за стилем «агресивний» – 0,231; за стилем «підозрілий» – 0,284; за стилем «підкорюваний» – 0,196; за стилем «залежний» – 0,137; за стилем «доброзичливий» – 0,086; за стилем «альтруїстичний» – 0,027; за стилем «домінування» – 0,196; за стилем «доброзичливість» – -0,063.

Таким чином, у групі чоловіків зафіксовані позитивні значущі взаємозв'язки між рівнем диспозиційної заздрісності та стилями міжособистісної взаємодії «агресивний» та «підозрілий». Негативних значущих взаємозв'язків визначено не було.

У цій групі не було виявлено значущих взаємозв'язків за такими стилями міжособистісної взаємодії, як «авторитарний», «егоїстичний», «підкорюваний», «залежний», «доброзичливий», «альтруїстичний», «домінування» та «доброзичливість».

У групі жінок зафіксовано такі взаємозв'язки між стилями міжособистісної взаємодії та рівнем диспозиційної заздрісності.

За стилем «авторитарний» – -0,007; за стилем «егоїстичний» – -0,038; за стилем «агресивний» – 0,116; за стилем «підозрілий» – 0,308; за стилем «підкорюваний» – 0,233; за стилем «залежний» – 0,115; за стилем «доброзичливий» – -0,028; за стилем «альтруїстичний» – -0,032; за стилем «домінування» – -0,241; за стилем «доброзичливість» – -0,058.

Таким чином, у групі жінок зафіксовані позитивні значущі взаємозв'язки між рівнем диспозиційної заздрісності та стилями міжособистісної взаємодії «підкорюваний», «підозрілий» та негативний значущий взаємозв'язок між рівнем диспозиційної заздрісності та стилем міжособистісної взаємодії «домінування».

У цій групі не було виявлено значущих взаємозв'язків за такими стилями міжособистісної взаємодії, як «авторитарний», «егоїстичний», «агресивний», «залежний», «доброзичливий», «альтруїстичний» та «доброзичливість».

Як у групі чоловіків (0,284), так і у групі жінок (0,308) зафіксовано значущі позитивні статистичні зв'язки між заздрістю та стилем міжособистісної взаємодії «підозрілий».

Отримані результати співвідносяться з даними, що були отримані Т.В. Бесковою у дослідженні, в якому показаний статистично значущий взаємозв'язок підозрливості і заздрісності особистості у разі використання методик діагностики агресивності Басса-Даркі.

Підозрливість входить до складу більш загального феномена – ворожості, найбільш часто застосовуваного для опису заздрісних стосунків [7, с. 449]. Людина з високим рівнем заздрісності вельми насторожено ставиться

до інших, проявляючи у стосунках недовіру й обережність, а іноді й повну переконаність у тому, що оточуючі мають намір завдати їй якої-небудь істотної шкоди. Цілком можливо, що в такому випадку спрацьовує захисний механізм проєкції і відбувається приписування своїх станів іншій особистості [7, с. 450].

На відміну від жінок, у групі чоловіків визначено позитивний значущий взаємозв'язок між заздрістю та агресивним стилем (0,231).

А. Берман наводить дані, які свідчать про те, що у чоловіків виявляється взаємозв'язок схильності до заздрості та непрямой агресії та відзначає, що заздрість чоловіків не виявляється прямим чином, а супроводжується злісними жартами, колкостями, спрямованими на об'єкт заздрості, ненаправленими і неупорядкованими вибухами люті. Якщо пряма агресія завжди спрямована проти самої жертви, то за непрямой агресії жертва може і не бути присутньою, а агресія в такому випадку спрямовується на об'єкти-замінники, сурогати жертви, представників її «кола» [3, с. 30].

Жінки відрізняються від чоловіків значущим позитивним взаємозв'язком між заздрістю та стилем міжособистісної взаємодії «підкорюваний» (0,233) та негативним значущим статистичним зв'язком зі стилем «домінування» (-0,241).

Таким чином, заздрісним чоловікам у стосунках з іншими властивий агресивно-підозрілий стиль; заздрісні жінки в міжособистісних стосунках проявляють підозріло-підкорюваний стиль. Крім того, якщо у жінок їхня схильність до заздрості негативно корелює з інтегративним показником «домінування», то у чоловіків подібний зв'язок не виявляється.

Було проведено кореляційний аналіз уявлень про заздрісність інших до себе зі стилями міжособистісних стосунків у чоловіків і жінок. Результати надано у таблиці 2.

Таблиця 2
Взаємозв'язки уявлень про заздрість з боку інших зі стилями міжособистісних стосунків

Стилі міжособистісних стосунків	Уявлення про заздрість інших	
	чоловіки	жінки
Авторитарний	0,241*	0,263*
Егоїстичний	0,224*	0,252*
Агресивний	0,093	0,294**
Підозрілий	-0,091	0,024
Підкорюваний	0,018	-0,072
Залежний	0,048	0,031
Доброзичливий	0,092	0,128
Альтруїстичний	0,117	0,121
Домінування	0,235*	0,367**
Доброзичливість	0,042	-0,051

Примітки: * – рівень значущості 0,05; ** – рівень значущості 0,01

У групі чоловіків зафіксовано такі взаємозв'язки між стилями міжособистісної взаємодії та очікуванням заздрості зі сторони інших.

За стилем «авторитарний» – 0,241; за стилем «егоїстичний» – 0,224; за стилем «агресивний» – 0,093; за стилем «підозрілий» – -0,091; за стилем «підкорюваний» – 0,018; за стилем «залежний» – 0,048; за стилем «доброзичливий» – 0,092; за стилем «альтруїстичний» – 0,117; за стилем «домінування» – 0,235; за стилем «доброзичливість» – 0,042.

Таким чином, у групі чоловіків зафіксовані позитивні значущі взаємозв'язки між очікуванням заздрості зі сторони інших та стилями міжособистісної взаємодії «авторитарний», «егоїстичний» та «домінування». Негативних значущих взаємозв'язків визначено не було.

У цій групі не було виявлено значущих взаємозв'язків за такими стилями міжособистісної взаємодії, як «агресивний», «підозрілий», «підкорюваний», «залежний», «доброзичливий», «альтруїстичний» та «доброзичливість».

У групі жінок зафіксовано такі взаємозв'язки між стилями міжособистісної взаємодії та очікуванням заздрості зі сторони інших. За стилем «авторитарний» – 0,263; за стилем «егоїстичний» – 0,252; за стилем «агресивний» – 0,294; за стилем «підозрілий» – 0,024; за стилем «підкорюваний» – -0,072; за стилем «залежний» – 0,031; за стилем «доброзичливий» – 0,128; за стилем «альтруїстичний» – 0,121; за стилем «домінування» – 0,367; а стилем «доброзичливість» – -0,051.

Таким чином, у групі жінок зафіксовані позитивні значущі взаємозв'язки між очікуванням заздрості зі сторони інших та стилями міжособистісної взаємодії «авторитарний», «егоїстичний», «агресивний» та «домінування». Негативних значущих взаємозв'язків визначено не було.

У цій групі не було виявлено значущих взаємозв'язків за такими стилями міжособистісної взаємодії, як «підозрілий», «підкорюваний», «залежний», «доброзичливий», «альтруїстичний» та «доброзичливість».

Як у групі чоловіків, так і у групі жінок зафіксовано значущі позитивні статистичні зв'язки між очікуванням заздрості зі сторони оточуючих та стилями міжособистісної взаємодії «авторитарний» (чоловіки – 0,241, жінки – 0,263), «егоїстичний» (чоловіки – 0,224, жінки – 0,252), «домінування» (0,235 та 0,367 відповідно).

Таким чином, заздрісним чоловікам у стосунках з іншими властивий агресивно-підозрілий стиль; заздрісні жінки в міжособистісних стосунках проявляють підозріло-підкорюваний стиль. Крім того, якщо у жінок їхня схильність до заздрості негативно корелює з інтегративним показником «домінування», то у чоловіків подібний зв'язок не виявляється.

І чоловіки, і жінки, які найбільш схильні припускати, що вони є об'єктом заздрості інших,

характеризуються авторитарно-егоїстичним стилем міжособистісної взаємодії, домінуванням.

Крім того, жінки, які найбільш очікують заздрість зі сторони інших, схильні до агресивного стилю міжособистісної взаємодії. У групі чоловіків такий зв'язок визначено не було.

Висновки. На сьогодні внаслідок девальвації багатьох моральних цінностей феномен заздрості отримав вражаюче широке поширення, що визначає необхідність вивчення чинників, що впливають на особливості розвитку та проявів заздрості. Оскільки інтерес до проблеми заздрості проявляється протягом усього процесу розвитку духовної культури людства як на рівні спеціального, психологічного та філософського аналізу, так і в повсякденній свідомості людей, особливого значення для розгляду цієї тематики набуває дослідження рис характеру, особливостей поведінки та міжособистісної взаємодії заздрісника, в тому числі і в ґендерному аспекті.

Емпіричне вивчення показало, що, окрім підозрілості, яка властива і заздрісним чоловікам, і заздрісним жінкам, заздрість виявляє себе і в інших аспектах міжособистісних стосунків, де спостерігається чітка ґендерна специфіка. Так, заздрісні чоловіки у стосунках з іншими частіше виявляють агресивність, а заздрісним жінкам властиво підкорюватися іншим.

Передбачуваний рівень заздрості інших до себе співвідноситься з такими стилями міжособистісних стосунків залежно від ґендерної приналежності суб'єктів: у чоловічій вибірці суб'єкти, що виявляють егоїстично-авторитарний стиль стосунків, найбільш схильні припускати, що вони є об'єктом заздрості інших; у жіночій вибірці очікування передбачуваної заздрості інших корелює, окрім егоїстичного та авторитарного стилів, ще й з агресивним. Крім цього, очікування суб'єктом заздрості інших до себе і у чоловіків, і у жінок позитивно корелює з інтегративним показником «домінування».

Незалежно від ґендерної приналежності респонденти, які передбачають, що їм неодмінно заздрять інші, в міжособистісних стосунках виявляють авторитарно-егоїстичний стиль, який характеризується владністю, домінантністю, самозакоханістю, самовдоволеністю, зарозумілістю і себелюбністю; жінки, які вважають, що їм заздрять багато і багато в чому, окрім описаних характеристик міжособистісних стосунків, виявляють ще й певну агресивність, що виражається в жорстокості, ворожості, роздратованості і непримиренності до оточуючих.

Кількісний та якісний аналіз інформації дозволяє стверджувати про існування цілої низки психологічних особливостей, які зага-

лом характеризують заздрощі і заздрісну особистість у гендерному аспекті. Доцільно говорити про можливість впливу на це явище, а в ідеалі – про запобігання його деструктивних проявів. На це будуть спрямовані наступні етапи дослідницької роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Католик Г., Живко З., Одинцова Г. Особливості прояву депресивності у нарцисичних осіб: дослідження в часі війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, № 2(70), 2023. С. 47–158. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-147-158>.
2. Ben-Ze'ev A. Envy and inequality. *Journal of Philosophy*, 89, 1992. Pp. 551–581.
3. Berman A. Envy at the cross-road between destruction, self-actualization, and avoidance. / In L. Navaro & S.L. Schwartzberg (Eds.), *Envy, competition, and gender: Theory, clinical applications and group work*. Pp. 17–32. 2007. New York, NY US : Routledge/Taylor & Francis Group.
4. Crusius J., Gonzalez M.F., Lange J., & Cohen-Charash Y. Envy: An adversarial review and comparison of two competing views. *Emotion Review*, 12(1), 2020. Pp. 3–21. URL: <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1754073919873131>.
5. Feather N.T., & Sherman R. Envy, resentment, Schadenfreude and sympathy: Reactions to deserved and undeserved achievement and subsequent failure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 2002. Pp. 953–961.
6. Heider F. *The psychology of interpersonal relations*. New York : John Wiley & Sons. 1958.
7. Miceli M., & Castelfranchi C. The envious mind. *Cognition & Emotion*, 21, 2007. Pp. 449–479.
8. Parrott W.G., & Smith R.H. Distinguishing the experiences of envy and jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1993. 64, Pp. 906–920.
9. Van de Ven N. Envy and its consequences: Why it is useful to distinguish between benign and malicious envy. *Social and Personality Psychology Compass*, 10, 2016. 337–349. DOI: 10.1111/spc3.12253.
10. Van Dijk W.W., Ouwerkerk J.W., Goslinga S., Nieweg M., & Gallucci M. When people fall from grace: Reconsidering the role of envy in schadenfreude. *Emotion*, 6, 2006. Pp. 156–160.